

HIVZIJA HASANDEDIĆ

TABAČICA DŽAMIJA U MOSTARU

U Mostaru je, koliko se zna, izgrađeno u svemu 36 džamija i mesdžida i sve nose nazive svojih osnivača osim Tabačice. Ona se nalazi u Priječkoj čaršiji na desnoj obali Neretve, stotinjak metara zapadno od Starog mosta. Podignuta je na jednom kraku Radobolje zasvođenom sa dva kamena svoda, pa je zato poznata kao »džamija u kojoj se imam nalazi na suhu, a džemat na vodi«.

Ova džamija spada među značajnije spomenike islamske sakralne arhitekture u Mostaru. Njena arhitektura se u nekim detaljima razlikuje od arhitekture ostalih mostarskih džamija. Na njenu arhitektonsku specifičnost najviše su uticali mjesto i ambijent u kome je izgrađena.

Osnovica joj je pravougaonik sa $12 \times 9,5$ m, a građena je od tesanog kamena vezanog krečom. Ima jednostavan *mihrāb* bez ikakvih ornamenata i dekoracija i drveni *minber*. U širini cijele džamije izgrađene su dvostruke i prostrane *mahfile*, jedne iznutra a druge s vani. Nutarnje mahfile oslanjaju se na dva, a vanjske na šest tankih drvenih stubova. Vanjske mahfile su dograđene kasnije kad je džamija postala tijesna¹. Dalje, ima 11 na čemer građenih prozora od kojih se po dva nalaze u zidu od vrata i u desnom zidu (stoje vertikalno), četiri u zidu od mihraba i tri u lijevom zidu. Strop je izrađen od šimle u obliku kupole koja je prvotno svakako bila dekorisana².

Uz desni zid džamije prizidana je kamena munara koja skladno djeluje sa džamijom. Visoka je 26,5 m i ima 74 komada kamenih u svrtac građenih stepenica³. U munaru se ulazi sa sofa što je u Mostaru slučaj još samo sa Vučjakovića i Köse-Jahja-Havadže-džamijom.

¹ Dvostruke mahfile imala je u Mostaru još samo Čejvan-begova džamija na Velikoj Tepi nedaleko Starog mosta.

² U Mostaru se i danas može čuti od starijih ljudi priča-rugalica kako su tabaci natezali grede kad su podizali krov na Tabačici džamiji. S

tim u vezi nastala je u narodu izreka za uzaludan posao »Nateže (natežu) kô tabaci gredu«.

³ Podaci o visini munare, dužini i širini džamije uzeti su od tehničara koji je radio crteže za izradu makete starog Mostara.

Pred ovom džamijom nalazi se, pored tabhane, još hamam i više dućana od kojih su neki bili izgrađeni neposredno uz džamiju. Zato je Tabačica nekad spadala među najposjećenije džamije Mostara.

Neposredno uz lijevi zid džamije na mjestu gdje je trebao biti probijen četvrti prozor, prizidana je mala zgrada u kojoj je u vrijeme podizanja tabačkih dućana bila smještena stupa. U toj stupi tukla se šiška i ruž, a pokretala ju je Radobolja koja teče ispod džamije. Ta je zgrada sagrađena po svoj prilici kad i džamija, a možda i ranije. Zgrada je tokom vremena ruinirana pa je Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti 1954 g. rekonstruisao na istom mjestu novu zgradu i postavio u nju sve potrebne uređaje.

Pod konac turske vladavine Tabačicu džamiju je svojim sredstvima popravio i iznutra obojio Hadži Arif ef. Kajtaž⁴. Na njoj su 1954 g. izvršeni prethodni konzervatorski i restauratorski radovi. Ona se nalazi pod zaštitom države⁵.

Ova je džamija poznata u Mostaru pod imenom Tabačica stoga što se nalazi neposredno pred tabhanom i što su je posjećivali pretežno pripadnici toga esnafa. U Bosni i Hercegovini bile su u pet mjesta (Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci, Visokom i Tešnju) džamije koje su podigli tabaci pred tabhanama⁶). Najveća je mostarska; jedino ona ima kamenu munaru i jedina se ona do danas održala u ispravnom stanju. Naziv »Tabačica« se kod mostarskog stanovništva tako udomaćio da se vremenom potpuno zaboravilo ime njenog osnivača. Priča se da je u njoj nekad klanjalo po 80 tabaka što bi govorilo o brojnosti tabačkog esnafa u Mostaru⁷.

Nije se sačuvala vakufnama ove džamije nije se znalo kada je tačno sagrađena ni ko ju je gradio. Zbog toga je vladalo opće mišljenje da su tu džamiju gradili tabaci ili jedan od njih⁸. Nešto podataka o ovoj džamiji pruža vakufnama Mehmed-bega Išerlića, sina Mustafa-begova, koju smo nedavno pronašli. Zato ćemo ovdje iznijeti njen sadržaj. Pronađeni dokumenat pretstavlja, ustvari, koncept spomenute vakufname pisan na debelom papiru (veličine 46 × 35,5 cm sa 29 redaka teksta sa 25 × 24 cm). Pisana je čitkim nevokaliziranim neshī-pismom. Da se tu radi o prostom konceptu jasno je po tome što dokumenat nije legalizovan, a nema ni potpisa svjedoka. Isprava je datirana sa posljednjom dekadom džumada II 1186 (21—30 VIII 1772) g., a nalazi se u Muhameda Muslibegovića, posjednika iz Mostara.

⁴ Hasan Nametak, *Mostarske džamije i njihovi vakufi*. Novi Behar X, 1937, 272.

⁵ Ova džamija danas služi kao skladište jednog lokalnog preduzeća, a njene vanjske mahfile kao privatan stan. Ona je prestala služiti svojoj svrsi 1950 godine.

⁶ U Sarajevu se zove Tabački mes-džid, u Visokom Tabačka džamija, u Banja Luci i Tešnju Debagija. Ispod

Tabačke džamije u Sarajevu tekla je nekad Moščanica.

⁷ H. Nametak, isto 272.

⁸ Ova je džamija upisana u zemljišno knjižnom ulošku K. O. Mostar pod br. 3150 kat. čest. 48/44 i zaprema zajedno sa dvorištem i predvorjem površinu od 210 m². U svojoj posjedu ima još samo jedan stari dućan uz džamiju.

Iako je ovaj dokument prost koncept nema sumnje da je vjerodostojan. Na osnovu njega može se utvrditi ko je sagradio mostarsku Tabačicu i kada je približno sagrađena. Ovdje donosimo tekst i iscrpan sadržaj toga dokumenta.

Iz tekstova ove vakufname saznajemo da je Mehmed-beg Išerlić, sin Mustafa-begov, iz Roznamedžijeve mahale u Mostaru, došao na šerijatski sud i u prisustvu imama Husein ef. Džabića⁹, koga je postavio za muteveliju, izjavio da u dobrotvorne svrhe zavještava slijedeće:

- 1) Jedan cio i pola vitla u mlinici na Radobolji, koja je pokrivena pločom;
- 2) Pola pekarskog dućana uz tu mlinicu pod istim krovom;
- 3) Bašču neposredno uz te objekte;

Navedene nekretnine nalaze se u Priječkoj čaršiji, a graniče s jedne strane putem koji vodi prema Cernici a s druge strane kućama i baščama stanovnika Nezir-agine mahale.

Vakif određuje da mutevelija izdaje navedene nekretnine svake godine interesentima pod zakup i da prihod troši u slijedeće:

1) Tri akče dnevno isplaćivaće se onome ko bude utorkom držao muslimanima predavanje u Hadži-Kurtovoj džamiji pred tabhanom¹⁰ i to sa ćursa što ga je podigao Hadži-Salih, pradjed spomenutog Mehmed-bega. Vakif određuje da tu dužnost za života vrši ponos šejhova Hadži-Ahmed ef. Milavić, a kad on umre njegovu potomci, ako budu sposobni; neka ta dužnost prelazi s koljena na koljeno¹¹. Sevap od toga neka se poklanja za dušu spomenutog Hadži-Saliha.

2) Jedna akča dnevno isplaćivaće se potomcima Hadži-Salihove kćeri Nadžije s koljena na koljeno. Oni su dužni da svaki dan proūe po tri »ihlasa« za Hadži-Salihovu dušu.

Ako izumru potomci spomenutog vaiza, kadija će prema vlastitom nahođenju povjeriti tu dužnost onome ko bude sposoban i toga zvanja dostojan. Ako izumru potomci spomenute gospođe, učenje »ihlasa« će se povjeriti muezinu Hadži-Kurtove džamije, koji ih je dužan učiti nakon svake podnevne molitve.

Vakif stavlja u dužnost muteviliji da svaki dan svakog ramazana donosi pred iftar s Neretve po jedno burilo جان vode pred Roznamedžijinu džamiju s kojom će se muslimani mrsiti i spominjati vakifa s pietetom. On je dalje dužan voditi brigu o popravci i održavanju navedene mlinice i dućana.

⁹ Ovaj Husein ef. Džabić spominje se 1181 (1767) g. nekoliko puta kao punomoćnik ili svjedok prilikom vjenčanja (Mostarski sidžil broj 5 u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu). Na istom mjestu spominju se još ovi Džabići: Muhamed ef., mula Omer, mula Hasan i mula Alija.

... دباغ حانه اوگنده الحاج قورت¹⁰

ديكلمه معروف نام صاحب الخير بنا ايلديكي
جامعدن ...

¹¹ U haremu na Šemovcu nalazi se grob neke Halime, kćeri šejh Ahmed ef. Milavića. Ona je umrla u cvijetu mladosti 1184 (1770) g. Po svoj prilici bila je kći spomenutog šejha Ahmed ef. koji se spominje u Išerlićevoj vakufnami.

Vakif zadržaje za sebe pravo upravljanja navedenim vakufom dok god je živ, a kad umre, ta će dužnost pripasti njegovim potomcima s koljena na koljeno. Kad izumru vakifovi potomci, uprava nad vakufom će se predati imam i hatibu Hadži-Kurtove džamije koji imaju da vrše tu dužnost savjesno.

Vakif ne određuje platu mutevelije, ali mu daje pravo da svoj trud može naplaćivati i da ga u tome niko ne smije sprečavati.

Na temelju izloženog vidi se da je Tabačicu džamiju u Mostaru podigao neki Hadži-Kurt. On je, po svoj prilici, bio po zanimanju tabak i starenik mostarske porodice Kurta. Ali ef. Kurt, pensioner iz Mostara, kaže da se u njihovoj porodici čuva predanje, da je Tabačicu gradio jedan predak njihove porodice. Tačnost ovog predanja potvrđuju navedeni podaci iz zakladnice Išerlića.

U sidžilu mostarskog šerijatskog suda iz 1632/33 g. spominje se među tabacima u Mostaru neki Mehmed sin Hadži-Kurtov¹². Možda je taj Hadži-Kurt identičan sa osnivačem Tabačice džamije. Ukoliko bi to bilo tačno, onda je ona podignuta koncem XVI ili početkom XVII stoljeća.

Iz zakladnice dalje saznajemo da je ćurs u Tabačici podigao vakifov pradjed Hadži-Salih Išerlić koji je živio polovinom XVII stoljeća jer je između njega i praunuka mu Mehmeda postojala vremenska razlika od najmanje sto godina. On je imao kćer Nadžiju, koja se spominje u ovoj vakufnami.

Među svjedocima u vakufnami Hadži Ahmed-beg Lakišića iz Mostara koja je napisana 1081/1670 g.¹³ spominje se i Hadži-Salih-beg Išerlić. On je, možda, identičan sa naprijed spomenutim istominim licem.

Mostar je nekad imao pet šadrvana. Najveći i najljepši nalazio se pred Roznamedžijevom medresom. Općenito se držalo da je on izgrađen ubrzo nakon provođenja vodovoda u Mostaru 1629 g.¹⁴ i da ga je podigao sam Roznamedžija. Na temelju podataka iz navedene vakufname može se utvrditi da pred Roznamedžijinom medresom nije postojao šadrvan sve do 1186/1772 g. kao ni česma pred njegovom džamijom.

¹² Iz proračuna vakufa Rahimehatun u Mostaru za 1041 (1632/33) g. vidi se da je ovaj Muhamed kod navedenog vakufa založio svoj alat za 1.000 akči (H. Kreševljaković, *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini, II Mostar*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb 1951, 95). Na istom mjestu se spominje i tabak Kurt Alija. Neki Kurt Ali-baša, tabak iz Mostara, potpisan je kao svjedok prilikom jednog vjen-

čanja 1182 (1768) g. (Sidžil mostarskog šerijatskog suda u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu br. 5).

¹³ Original ove vakufname nalazi se u Esada Lakišića, službenika iz Mostara, a prepisi u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, Vakufskom povjerenstvu u Mostaru i u Arhivu grada Mostara.

¹⁴ Muhamed A. Mujić, *Stari mostarski vodovod*, Naše Starine, Sarajevo III, 1955, s. 191.

Porodica Išerlića ubraja se među najstarije muslimanske porodice Mostara. Najstariji poznati član te porodice bio je naprijed spomenuti Hadži-Salih-beg koga nalazimo među potpisnicima u vakufnami Hadži-Ahmed-bega Lakšića. On je svakako bio ugledan mještanin, jer su tu vakufnamu potpisali ugledniji građani Mostara.

Ova je porodica stanovala u Roznamedžijevoj mahali, na lijevoj obali Neretve. Tu je u drugoj polovini XVIII st. živio Mehmed-beg Išerlić sin Mustafa-begov, koji je, po svoj prilici bio praunuk Hadži-Salihov. On je 1175 (1761) g. pozajmio 500 groša od Fatime-kadune, žene Hadži-Saliha Hadžibalića¹⁵.

Sredinom prošloga stoljeća u Mostaru je živio Salih-beg Išerlić koji je prema pričanju Muslibegovića imao pet kćeri. Jedna od njih je bila udata za nekog Hadžiosmanovića, druga, za nekog Čelara, a najmlađa, Umihana, za Mula Ahmeda Muslibegovića. Ona je umrla 1327 (1909) i pokopana je pri vrhu velikog Carinskog harema gdje joj se nalaze nišani. S njom je izumrla porodica Išerlića u Mostaru i po ženskoj lozi.

U Kljuvinoj ulici (bivša Roznamedžijeva) u Mostaru nalazi se jedna stara i potpuno dotrajala kuća pod pločom, koja je vlasništvo Muhameda Muslibegovića i Muhameda Čelara, oba iz Mostara. Vlasnici ovu kuću nazivaju »Išerlovina« jer su je po ženskoj lozi naslijedili od Išerlića. Oni pričaju da su Išerlići imali posjede i timar u selu Kušićima niže Gornjih Zijemalja i velike posjede na području Mostara.

هو

حمد فراوان و شكوبی پایان اول خالق دو جهان و رازق انس و جان مالك الملك
و الملكوت رب العزة و الجبروت عزّ شأنه و جلّ سلطانه حضرت تبارینك درگاه اقدس و بارگاه
مقدسارینه اولسونكه عامه موجوداتی طرز بدیع اوزره ابداع و كافة مصنوعاتی طور منبع
اوزره اختراع ایلدی و جواهر صلوة فایض البركات و زواهر تسلیمات عنبرین نفحات اول
سلطان جمهور انبیا و عنوان منشور اصفیا رسول عزیز محترم و نبی حبیب مكرم محمد
المصطفی صلی الله علیه و سلم حضرت تبارینك نثار مرقد پاكارینه و ایشار روضه عطر ناکارینه
اولسونكه و جودیر جوداری باعث ایجاد لوح و قلم و موجب تکوین صحایف عالم در
و ما ارسلناك الا رحمة للعالمین نصّ کویسی بو مقدمه بدیعه الفجاریه به بهان و مبیندر

¹⁵ Dokumentat se nalazi kod Muhameda Muslibegovića.

و صنف جواهر تحیات و درود انواع صلوات اول آل کرام اوزینه اولسونکه باهم اقتدیتم
اهتدیتم حدیث شریفنه مظهر اولوب هر بوی کلمة العلیاده و احیاء دین سید الانبیاده مسعی
بسیار و کوشش بی شمار ایلمش لرد رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

اما بعد بو صحایف حسناتک باعث تحریر و ترقیمی و دفاتر مبراتک موجب تسطیر
و تومیمی اولدرکه مدینه موستار صینت عن الافات و الاکدار محلاتندن روزنامه چی
محلّه سی ساکنلرندن ایش اری زاده دینکله معروف محمد بک ابن مصطفی بک نام
کمسنه مجلس شرع شریف احمدیده و محفل دین مصطفویده حاضر اولوب وقف
اتی البیاننه لاجل التسجيل متولی نصب ایلدیکی فخر الانمه جابی زاده حسین افندی
محضرنده اقوار تام و تقریر کلام ایدوب قاید توفیق اله و ما تقدموا لانفسکم من خیر
تجدوه عندالله مضمون سعاد تمقرونی عمل باقیه یه سوق ایتمکله طلباً لمرضات رب العالمین
و هرباً من عقوباته الایم یوم لا ینفع مال و لابنون الا من اتی الله بقلب سلیم نیت خالصه
و طویة صافیله ایله سلك ملک صحیحخنده منسلك عقاراتندن قارشو یقه ده بر طرفی چرنیچه
محلّه سنه کیدر طریق جاده و بر طرفی نذیر اغا محلّه اهالیارینک بقچه و حانه لریله محدود
و ممتاز حالا مالک و متصرف اولدینی پدر مانده اولان قیغان پوشیده دکورمن حانه ده نهر
رادوبوله اوزرنده دائر حصه سی اولان بر بچق دکورمنی و اتصالنده سقف واحده واقع
جهاز دکاننده اولان نصف حصه سنی و دخی اتصالنده واقع معلوم الحدود و المقدار بقچه سنی
جسبه لله وقف و حبس ایدوب متولی یدینه تسلیم و اقباض اول دخی تسلیم و قبض
ایلدی دیدکدنصکوره شویله شرط و تعیین ایلدی که دکورمن مذکور ایله دکان و بقچه
مرقومه هر سنه ید متولی ایله اجاره مثلیه طریقی اوزره طالبینه ایجار اولنوب حاصل اولان
سنوی اجارسندن حالا دباغ جانّه اوکنده الحاج قورت دیمکله معروف نام صاحب الخیر بنا
ایلدیکی جامعهده واقف مرقوم محمد بکک جدّ اعلامی الحاج صالح وضع کورس ایدوب
یوم ثلاثه امت محمه و عطف و نصیحت ایدن واعظ افندیاره تعیین ایلدوکی یومی اوچ
اقچه وظیفه سنه بر تقریبله کسر و نقصان ظهور ایتماریله کما فی الاول اجاره مرقومه دن

یومی اوچ اچیه كذلك تعیین و حالا کوس مذکورده امت محمده و عظم و نصیحت ایندن
فخر الشیوخ ملاوی زاده الحاج احمد افندی به شرط و تعیین ایلدی واعظ مرقوم مادامکه
قید حیوة ایله مقید اوله وظیفه مذکوریه مشروطیت اوزره متصرف اوله و بامر خدا
ارجعی الی ربک راضیه مرضیه امر شریفی نداسی قلب سمعنه رسیده اولوب دار عقبایه
ارتحال و جوار رب عزته انتقال ایلدکده و عظم و نصیحتیه قابلیتی اولان اولادینه و اولاد
اولادینه بطنا بعد بطن مشروطه لری اولوب اداء خدمت و ثواب عظیمارین دده لری مرقوم
الحاج صالح روحنه هبه و اهدا ایلدکلرند نصکره تعیین اولنان اوچ اچیه وظیفه مذکوریه
مشروطیت اوزره متصرف اوله لری دیو شرط ایلدی و دخی شویله شرط ایلدی که مرقوم
الحاج صالحک قزی نجیه نیک اولادی و اولاد اولادی بطنا بعد بطن هر روز اوچر اخلاص
شریف قرائت ایدوب مرقوم الحاج صالحک روحنه ثوابی اهدا ایلدکلرند نصکره یومی بر
اچیه وظیفه یه مشروطیت اوزره متصرف اولوب متولی یدندن اله لری و العیاذ بالله واعظ
مرقوم ایله حاتون مرسومه نیک اولادلرنده انقراض واقع اولورسه جهتین رأی حاکمه مفوض
اولوب مستحقینه عرضیله صدقه اولنوب کمسنه مانع اولیه انجق حاتون مرقومک اولادی
انقراض بولورسه اخلاص شریفک قرائتی بعد صلوة الظهر ذکر اولنان الحاج قورت
جامعسنده اولان مؤذنه مشروطه اوله دیو شرط ایلدی و دخی واقف مرقوم تقبل الله خیراته
و ضاعف حسناته شویله شرط ایلدی که هر رمضان شریفده هر روز متولی یدیله مرقوم
روز نامجی جامعی اوکنده افطار ایچون نهر نرتوه دن بر جبان صوکتوریلوب افطار ایدن
مومنین صاحب الخیری خیر ایله یاد ایده و دخی شویله شرط ایلدی که وظایف مذکورده نه
ارتارسه متولی هر کم اولورسه تولیت خدمتندن اخذ ایدوب کمسنه مانع اولیه و ذکر من
ایله حبابز دکانک اقتضا ایدن تعمیری دخی اجراء مذکورده اولوب متولی و ارباب وظایف
کمسنه مانع اولیه لری جهت تولیت ابتدا نفس نفیسنه شرط ایدوب بعده اولادینه و اولاد
اولادینه بطنا بعد بطن الی الانقراض ذکور اولادینه مشروطه لری اولوب متصرف اوله لری
و بعد الانقراض مذکور الحاج قورت جامعسنده هر کیم امام و خطیب اولورسه اشکا

مشروطه لری اولوب احیاسنه سعی ایدرلر ایسه عاقبتی خیر اوله لر ابطالنه سبب اولورلرسه عاقبت خیر اولیه لر دیو تخویف ایلدی وقف شروطی تمام و حال تسبیل انجام بولش ایکن واکف مرقوم عنان وفاقی سمت شقاقه صارف اولوب وقف عقار قدره ائمه خیار اولان امام اعظم و همام افخم عندنده لازم اولیوب قابل رجوع اولدیغندن عقار مذکورک مالکمه ردینی طلب ایدرین دیو مره بعد اخری سوق کلام و متولی ایله دعواى خصام ایديجک متولی مرقوم دخی کندویه لازم و محلله مالیم جواب باصوابلرنده وقف عقار امامین همامین قتلونده صحیح و مشرودر خصوصاً بعد التسلیم الی المتولی وقف لازم قییلندن اولغله امامین معهودین قوليله عقارات مذکورنک صحتنه حکم شرعینی طلب ایدرین دییجک اشبو کتاب بلاغت نصاب حاکم حاسم (۱) و الاجناب دخی طرفینک دلیللرینه نظر انیق و جانینک کلامنده فکر دقیق ایتدکد نصکوره جانب وقفه نظر و مناع للخیر اولقدن حذر جانبی وقفی اولی و اخری کوروب امامین مذکورینک روایتی اوزره عقارات مذکورنک صحت و ققیمته و قیود شرطینک مشروعیتنه حکم اولدی فصار وقفا صحیحاً شرعیاً و حسباً صریحاً مورعیاً لایجوز لاحد ان یبدله و یغیره فمن بدله بعد ما سمعه فانما ائمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم و اجر الواقف علی الحی الکریم انه هو البر الرحیم جرى ذلك و حرد فی اواخر جمادی الاخر لسنه ست و ثمانین و مائة و الف

ZUSAMMENFASSUNG

DIE »TABAČICA«-MOSCHEE IN MOSTAR

In dieser Studie wird eine Moschee in Mostar beschrieben, die vor allem den Mitgliedern der Gerberzunft diente. Diese Moschee wurde von einem gewissen Hadži-Kurt, Vorfahr der mostarer Familie Kurt, am Ende des XVI oder zu Beginn des XVII Jahrhunderts errichtet, wie man aus einer testamentarischen Bestimmung schliessen kann.

Heute steht dieses Objekt wegen seines künstlerischen Wertes unter Denkmalschutz.

In der Beilage wird das entsprechende Testament ebenfalls veröffentlicht.